

Vä kyrka (Sankta Maria kyrka)

55.9918, 14.0872

Vä betyder "helig plats", och Sankta Maria kyrka i Vä byggdes förmodligen på initiativ av den danske kungen på 1100-talet som patronatskyrka, samtidigt som den var stadens församlingskyrka.

Exakt när kyrkan byggdes vet man dock inte, men den visar stora likheter med domkyrkobygget i Lund, och möjligen kan hantverkare därifrån kommit hit efter att domkyrkobygget var klart på 1130 eller 1140-talet. Men det finns det som tyder på att kyrkan kan vara byggd ännu tidigare.

På 1100-talet bodde här över 1000 personer och Vä betalade mer skatt än både Lund och Helsingborg.

Vä som hade stadsrättigheter var en obefäst stad, har vid upprepade tillfällen hemsökts och bränts av svenska trupper, senast av 1612 av den då nytillträdde kungen Gustav II Adolf. Två år senare förlorade staden sina stadsprivilegier, då Christian IV beordrade borgerskapet att med bibehållande av sina stadsrättigheter flytta över till den nya, befästa staden Kristianstad.

1160 lämnades kyrkan över till premonstratensorden som anlade ett kloster i anslutning till kyrkan. Klostret finansierades av kung Valdemar den store och hans hustru Sofia. Det då praktfulla nybyggda koret blev ordensbrödernas gudstjänstrum, där de höll nästan ständig mässläsning och tillbedjan under de år klostret fanns i Vä.

Konventet flyttade på 1200-talet till Bäckaskog, men behöll äganderätten över kyrkan. Av klosteranläggningen finns inga spår i dag, men man tror att den låg direkt söder om kyrkan.

Ursprungligen hade kyrkan två tvillingtorn placerade över huvudgången på södra sidan. redan på 1300-talet fick kyrkan sitt nuvarande klocktorn som senare byggdes på. Länge hade kyrkan alltså tre torn, innan dubbeltornen revs i början av 1800-talet.

Över de dåvarande tvillingtornens förhall byggdes en loge för kyrkans patronus och den blev i Vä särskilt förnämlig. Det var ju kungen själv med sitt följe som skulle sitta där. Under klostertiden ändrades gallerivåningen till kapell.

I slutet av 1500-talet var tydligen stadsförsamlingen i Vä så stor att utrymmet i kyrkan inte räckte till. Den så kallade nykyrkan i norr byggdes till och erbjöd även extra utrymme som gravkor. Den förnämaste gravplatsen fanns emellertid fortfarande i kyrkans kor. När en av de sista borgmästarna i Vä, Knud Lundbaeck dog 1608 lät han sig begravas framför kyrkans högaltare. Det var en plats han skaffat sig genom donation till kyrkan, och han såg då också till att få garantier för att hans gravsten skulle få ligga kvar vad som än hände.

I kyrkan kor finns några av norra Europas förnämsta målningar från romansk tid bevarade. De knackades fram under en renovering på 1960-talet. Den sammanhängande sviten består av 24 medaljonger innehållandes änglar, apostlar och helgon. Varje medaljong innehåller en textremsa med var sin del av hymnen "Te Deum".

En av målningarna föreställer kyrkans stiftare kung Niels som levde mellan 1104 och 1134, som här räcker fram ett relikskrin. Även hans drottning Margareta Fredkulla som var dotter till den svenska kungen Inge den äldre finns avbildad. Margaretas syster Kristina, gifte sig med den mäktige Mstislav-Harald, som var furste i Novogorod. Mstislav var son till Vladimir Monomakh, vars mor var den bysantinska prinsessan Anastasia. Dessa släktförhållanden kan förklara hur bysantinskt inflytande kunde leta sig fram ända till Vä och kyrkomålningarna där.

I korvalvets mitt ser vi Kristus som Herrens Majestät. Den högra handen gör korstecknet emedan den vänstra vilar på Livets bok, den himmelska bok där de frälsta blev uppskrivna inför den yttersta domen.

I kyrkan ägo finns en ryttarestaty, ett bronsarbete från 1200-talet. Statyn är i själva verket en en kanna för liturgisk handtagning som var i dagligt brut under den katolska tiden. Vattnet hälldes i ett hål i ryttarens huvud och hälldes sedan ut ur hästens panna.

Dopfunten som är tillverkad av sandsten är en kopia av en äldre medeltida dopfunt som sedan 1860-talet förvaras på Statens Historiska museum i Stockholm. Dopfatet är liksom altarkors och altarsjustakar utförda till kyrkans återinvigning 1966 av guldsmeden Sven Arne Gillgren i Stockholm.

Den dopfunt som står i nykyrkan kommer från den rivna medeltidskyrkan i Nöbbelöv. Den fick sin plats i kyrkan efter att under lång tid bland annat fungerat som trädgårdsprydnad och vattenho åt betesdjur.

Predikstolen är ett arbete från 1600-talet. Trappan är dock modern, från 1966 och har gjort svängd så att den inte ska

dölja spåren av ett medeltida sidoaltare.

Även kyrkans nuvarande huvudaltare är från 1966, då den äldre altaruppsatsen från 1600-talet flyttades till norra sidoskeppet, den så kallade nykyrkan. Uppsatsen som dateras till 1674 har som centralmotiv Nattvarden tillsammans med kampen i Getsemane och Golgata. På sidorna står Moses och Aron.

Krucifixet på långhusväggen mot nykyrkan är utifrån sin stil daterad till 1400-talet, och kan ursprungligen ha använts som triumfkrucifix eller processionskors.

Bänkinredningen från 1700-talet är dekorerad med bibliska motiv av målaren Alexander Jungner.

Kyrkans orgel invigdes 1967 och är byggd av orgelbyggare Poul-Gerhard Andersen i Köpenhamn. Han har också svarat för utformning av fasad och orgelhus.

Källor:

Webb: Vä-Skepparslövs pastorat.

Bok: "Kyrkor i Skåne - en kulturhistoria". Siegrun Fernlund 1980. ISBN 91-85330-26-4

Bok: "Kyrkornas hemligheter". Ann Catherine Bonnier & Ingrid Sjöström. ISBN 978-91-7329-111-8

Bok: "990 kyrkor från Skåne i söder till Lappland i norr". Beatrice och Gösta Glase. ISBN 91-7988-142-4

Bok: "50 kyrkor i nordöstra Skåne". Regionmuseet Kristianstad. ISBN 978-91-977127-7-4

Muntlig information.